

pretii illius in alterum, res ipsa tamen illud se non transfert, quia recipiens per legem declaratur talis dominii incapax, atque ideo opus est illud apud dantem remanere, atque illi restituendum esse ante Judicis sententiam. Deinde turpitudis actionis dandi premium pro re spirituali; licet sit ratio, ut in judicio negatur actio petendi illud premium, & ut propter talem turpitudinem puniri posse; etiam ante sententiam. Judicis non redditus hominem indiguum, ut ei restitutio fiat, quia dominium pei a dante non suferi, ac proinde nec auctor radicum debiti, & obligacionis restituendi.

53 Tertia difficultas est. An bona incerta sint restituenda, & cui; ubi noncandum est cum Bonac. d. i. q. 3. punc. 4. ab initio bona incerta non solum ea dici, que nullum unquam habuerunt dominum, ut sunt gemmae, vena metallorum, & hujusmodi, vel si dominum habuerint, nunc amplius non habent, ut sunt theauri, sed etiam intelligi ea, que de praesenti dominio habent, sed dominus ignoratur, in fuit bona inventa, quorum dominus nescitur, vel bona, que ex contractu, vel in iusta acceptione debentur, sed dominus ignoratur, vel creditor cui facienda est restitutio, ut supra diximus disp. 3. q. 3. artic. 2. num. 5. & convenienter omnes, quod si talia bona incerta habentur ex delicto v.g. furto, usura, & similibus, tunc sunt restituenda pauperibus, vel Ecclesiis, Hospitali, & aliis locis pii, nam nomine pauperum non solum privati mendici intelligentur, sed etiam loca piarum Ecclesiarum indigentes, Monasteria, Hospitalia pauperum &c. ut communiter Doctores explicant, quando ergo bona incerta habentur ex delicto, convenienter omnes pauperibus esse restituenda, quia tunc debet fieri restitutio meliori modo, quo potest, ut saltem cum corpori domini prodest non possit, profit eius animo, dum in pauperes expendit, ut dictebatur Scotor. l.c. Difficultas ergo solum est, quando bona incerta habentur sine delicto, ut si inventi, vel a mercatore v. g. duas pannulas pro una per errorem accepisti, & jam ille dicitur, nec scis quo aiberis, & moralis adhibita diligentia inveniendi, non inventi, difficultas in quaenam est, cui tali causa facienda restitutio, & an tenaces adhuc dare pauperibus.

54 Aliqui dixerunt in tali casu posse quilibet fibi talia bona incerta retinere, postrquam sufficienti adhibita diligentia non sit spes inventiendi dominum. Ita Soto, Petrus Navarrus, Aragon. Lessius, Layman, Diana, & alii, qui quidem opinio sua probabilitate non caret, ut diximus loc. cit. cum nulla iure Ecclesiastico, nec naturali id prohibetur, adhuc tamen aliqui pro majori conscientia afectionare, quod si egenita habentis talia bona non sit evidens, hæc applicatio ad seipsum non nisi cum consilio Confessarii, vel viri prudentis, & boni, fieri debet, ut supra dictum est num. 49. Communior tamen, & certior opinio, quam docet Scotor. noster l.c. est dictas res pauperibus ergoadas esse, vel in aliis plus usus inveniendas, quia haec restitutio meliori modo, quo potest, & si debet præsumi esse de voluntate dominorum, quia qui res illas amittit, earum dominus non definit, atque ideo ipsi restituti nequeat, saltem illis restituere debet, quibus velle dominus præsumitur, nemo autem est, qui amissam rem suam, non velit porosus dari pauperibus quam in aliis usus, unde si es, qui ad saltem restitutioem tenet, sit ipse quoque pauper, poterit ex hac eadem præsumptione illam ibi applycare, quia ipse non est deterioris conditionis, quam sunt illi pauperes, ut supra dictum est, & in hoc præterit sensu prima opinio veritatem habet. Ita Lessius, Bonacina, Bannes, Fillius, Turrianus, Bonacina, Stephanus, & S. Greg. & alii passim cum Scotor. l.c. & D. Thom. 3. q. 62. art. 3. ad 3.

55 Quarta Difficultas est. An res inventae debeat pauperibus erogari, pro cuius explicatione notandum est, res que inveniuntur tripliciter esse generis. Primi generis sunt, que in viis, & aliis locis inveniuntur a propriis dominis amissæ, & ratione loci, temporis, ac aliarum circumstantiarum, quando inveniuntur, judicantur veros habere dominos, & de his jam dicuntur est iuxta communem, & probabilitatem si post diligenter restitutioem dominus caruimus, non inveniatur pauperibus, vel alii prius operibus esse ergoadas cum Doctore l.c. & informatione ad 3. principale. Res inventæ secundi generis sunt, que numquid dominum habuerint, ut sunt lapilli, gemme, & alii; que aliquando reperiuntur in lacte maris, & res hujusmodi inventa stando in iure communis sunt primi inventoris. Ita habetur init. de rerum divisione 5. item lapilli, & ratio est, quia que nonquid fuerant in honore aliquo, sive habebantur, & ratio est, quia dominio sunt primo occupatis iure naturæ, ut habetur Init. de rerum divisione 5. foras & inter haec bona, que domino carere dicuntur recensentur etiam illa, que in iure appellantur vacantes, & que pro delictis habentur, quia nimis a domino abiciuntur, & deseruntur sive animo repudiendi, haec enim tunc da-

mino vacant, ut dictum est disp. 3. q. 3. art. 1. n. 5. unde si quis in aliquo re mobilis, vel immobili dominum habeat, & ob difficultatem eam colendam, vel conservandam derelinquit animo non repetendi, dicitur derelicta, & vacans, & id est sit primò occupans, vel apprehendens, habetur in L. t. ff. pro derelicto, & in ist. de rerum divisione 5. Alia famè. Non tamen pro derelictis habentur mares, quas mercator in mare prolixitate navi tempore tempestatis, & ratio est, quia qui in naufragio merces in mare proficit, non omnino voluntarie illas abiicit, sed voluntarie cum involuntario permixto, quod dicitur voluntarium secundum quid, non simpliciter; unde Mercator semper habet animum eas recuperandas, si porci, & idem est, ac si quis onere gravatum aliquam partem in via dimitteret, unde nunc adeat excommunicatio contra eos, qui res Christianorum capiunt ex naufragio, nec eas Dominus restituunt, ut habet cap. excommunicatio. Et paupribus, & idem iudicium ferendum de bonis in combuitione domus incendio expositi, non ob enim haberi debent pro derelictis ob eamdem rationem ut loc. o. dictum est.

56 Res tandem inventæ terciæ generis sunt, que aliquando dominum habuerint, quando tamen inveniuntur, probabilitas judicantur jam nullum habere, cujusmodi est theaurus in vi-

s

scribens terra ad conditus, vel communis loco occulitus, qui deinde inventur, & ferro est de theauri propriæ dictis, & non de illis, qui in aliquo loeo ad custodiendum deponuntur, quorum Dominus faciliter potest, unde theaurus propriæ sumptus est versus depositio pecunie, cuius memoria non extat, ut jam dominum habeat ex L. Numquam ff. de acquirendo rerum dominio. Ubi per pecuniam non solum numeri aurei, vel argentei intelligentur, sed etiam alias opes verb. gr. catene, gemme, & similia L. C. de theauris. De his itaq. theauris est difficultas, an sunt primò inventi, vel cuius fin., pro cuius resolutione etiam diximus o.c. cit. nu. 49. Specatio jure naturali, & genitio esse inventoris occupantis, si in hoc loco communi inveniantur quia enim nullus sunt, sunt primò occupantis; specatio autem iuri civili theaurus in proprio fundo inventus totus est inventoris, si patet ex Init. de rerum divisione & L. C. de theauris, si vero, in alieno, etiam si fundus Principis fuerit, & fortius sit reportus diuidium est inventoris, & diuidium dominii fundi, ut habetur utroque loc. c. si autem de industria sit quæstus sine confusione Domini, totus erit domini, sive Dominus fundi sit Princeps, sive privata persona, ut ex eisdem iuriis citatis constat. Quid si fundus sit sub duplice Domino utili, scilicet, & directio inventori potest, sihi retinetur diuidium, reliqui vero diuidium inter condonatos, dividendum est eidem iuriis; si tandem theaurus inventus est arte magica, nihil est inventoris, sed totus sive est applicandus stando in iure communis civili, ut habetur Lun. cit. C. de theauris, & L. nemo C. de maleficiis, & hoc de theauris dicendum est, quod specatio bus ergoadas esse, vel in aliis plus usus inveniendas, quia haec restitutio meliori modo, quo potest, & si debet præsumi esse de voluntate dominorum, quia qui res illas amittit, earum dominus non definit, atque ideo ipsi restituti nequeat, saltem illis restituere debet, quibus velle dominus præsumitur, nemo autem est, qui amissam rem suam, non velit porosus dari pauperibus quam in aliis usus, unde si es, qui ad saltem restitutioem tenet, sit ipse quoque pauper, poterit ex hac eadem præsumptione illam ibi applycare, quia ipse non est deterioris conditionis, quam sunt illi pauperes, ut supra dictum est, & in hoc præterit sensu prima opinio veritatem habet. Ita Lessius, Bonacina, Bannes, Fillius, Turrianus, Bonacina, Stephanus, & S. Greg. & alii passim cum Scotor. l.c. & D. Thom. 3. q. 62. art. 3. ad 3.

57 Quinta Difficultas est. An acquista per errorem sint restituenda, & cui, pro eius solutione lu pponendum est, errorem posse esse circa personam, & circa rem, ut cum quis donat Tito putans donare Cato, vel puto donare rem suam, & donat alienum, aut puto donare aurichalcum, & donat aurum, qui dicitur error in substantia rei. Potest etiam prædictus error esse inveniencia triplex esse generis. Primi generis sunt, que in viis, & aliis locis inveniuntur a propriis dominis amissæ, & ratione loci, temporis, ac aliarum circumstantiarum, quando inveniuntur, judicantur veros habere dominos, & de his jam dicuntur est iuxta communem, & probabilitatem si post diligenter restitutioem dominus caruimus, non inveniatur pauperibus, vel alii prius operibus esse ergoadas cum Doctore l.c. & informatione ad 3. principale. Res inventæ secundi generis sunt, que numquid dominum habuerint, ut sunt lapilli, gemme, & alii; que aliquando reperiuntur in lacte maris, & res hujusmodi inventa stando in iure communis sunt primi inventoris. Ita habetur init. de rerum divisione 5. item lapilli, & ratio est, quia que nonquid fuerant in honore aliquo, sive habebantur, & ratio est, quia dominio sunt primo occupatis iure naturæ, ut habetur Init. de rerum divisione 5. foras & inter haec bona, que domino carere dicuntur recensentur etiam illa, que in iure appellantur vacantes, & que pro delictis habentur, quia nimis a domino abiciuntur, & deseruntur sive animo repudiendi, haec enim tunc da-

tions, & donativi, filia non adest, yelefista, donatio est nulla, ut pater de eo, qui Petro suam legavit hereditatem portans esse propinquum, & de eo qui vellem novam donavit portans esse lacram, & veterem, atque ideo ob eamdem rationem qui sic rem per errorem in qualitate accepit, ad restituendum tenetur vel tanti, vel pauperibus, si hic decebat, ut dictum est supra n. 42. de accipiente elemorum nam per simulationem paupertatis. Ad rationem in oppositum dicendum est cum Fabro l.c. & ex iuri dictis a nobis n. 4. sent. d. 7. de Matrimonio disparem esse ratione de nobilitate, & ignobilitate, divitias, & paupertas in praesenti casu, ac in matrimonii contractu, quia qualitates illæ nequeant esse causa sufficiens contractum matrimonii, qui enim contraria, jam feit, vel fece supponitur, errorem in tali conditione, & qualitates contractum matrimonii non impedire, & hoc ex legibus communibus de Matrimonio, sed folum errorem perfice. In proposito autem ut constat ex superius dictis, qualitas personæ, vel rei potest esse ratio, & causa finalis, & prædicta donationis, vel contractus, & idem cum error in tali conditione contingit, & qualitate, donationis, & ratio nulla reputatur.

QUÆSTIO TERTIA.

De aliis circumstantiis Restitutio.

58 Postquam Doctor loc. c. declaravit, quis restituere tenuerit quid est restituendum, & cum restituere facienda prosequitur deinde S. De quinque explicacionem aliarum circumstantiarum restitutioem, praesertim vero temporis, quando, scilicet, facienda est restitutio, an, scilicet, facienda sit statim, vel tempore opportuno, & cum superius dictum est ex criptici epite, vel radice obligacionem restituendi oritur posse, ministrum ex recepta, ex iustitia acceptione, ex contractu; sic non loquenter obligatione restituendi precise ratione contractus; tum quia certum est contractum non semper ad restituendum obligare, sed folum juxta tempus contractu præfixum, tum quia haec dicitur restitutio, si nomen restitutio late accipiatur pro redditione, scilicet, rei debitis ad qualitatem; sed folum agemus de obligacione restituendi, quia ex re accepta nascitur, ac iniuncta acceptio, haec enim est restitutio stricte sensu, de qua in hoc tractatu differitur, in quam etiam recedit obligatio ex contractu, quando jam transactus est dies solutionis confitetur.

ARTICULUS PRIMUS.

Quo tempore, quo ordine, & quibus expensis facienda est restitutio.

59 Circumstancia prima sententia omnium Doctorum est cum Scotor. loc. cit. obiectum onere restituendi ratione rei accepta, vel iniuste acceptio, aut detentio teneri restituere statim quamprimum commode potest, nisi dilatorie a creditore obtineatur, aut si creditor sit irrationaliter invitus, & ad differendum restitutioem sit aliqua causa excusat, quia infra expounimus, Ratio est quia præceptum restitutio, nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim aliquis invitato domino nascitur, accepit peccatum, ut non habet nisi vel negativum, ut supra oftensum est, vel saltu involutum, & includit præceptum negativum aliquo modo non restituendi, scilicet, ratione ouibus reducitur ad illud Decalogi præceptum Non furaberis; sed præceptum negativum obligat semper, & statim ex commode adaptari potest; ergo nec implementum temporis res alienam detinere sicut est, si enim

Nis quantum sat: si, ut omnibus; & singulis creditoribus satisfaciat, nullus certus ordo in facienda restitutione necessarius est, dummodo omnibus satisfaciat. Quod si bona eius ad minimum sufficiant, convenienter communiter omnes debita certius solvenda esse, hoc est, quorum domini cognoscuntur, quam incertè, quia illa iure natura suis debentur dominis, hac autem iure solo positivo pauperibus exorganis; & ex debitis certis prius reddenda esse illa, quia extant, quia eorum dominium manit apud creditorem, & non transiit in possessorum, ut deposita, commoda, locata &c ex debitis autem certis, que non extant, prius dicunt solvenda esse illa, quia privilegiata dicitur, prius potest, semperque pro domino tuo clamat. Secundum loco inter cooperantes ad dannum ille principaliter ad restitutionem tenetur, qui damnum pricipit, & auctoritatem habet supra illum, cui delictum precipit, ut dominus respectu famili, patet, & pectu filii &c. & ratio est, quia pricipiens se habet, ut causa prius, quam alii debitis vel iure ratione necessitatis, quam patitur. Rursum inter debita, que ex iure oportunito, illa pro quibus res aliique per hypothecam, vel pignoris contractu obligantur praeferenda, & solvenda sunt ante alia debita personalia, que nimirum secundum suum non habent pignoris, aut hy pothecæ, sed tantum actionem in personam, & ratio est, quia creditor, cui res alii obligantur per predictos contractus, prater ius personalis, quod in personali debitoris habet, habet patræcias quodammodo in re obligata, ut ex illa particulari sibi satisfaciens posset, quod si alii creditoris non habent. Quando autem plures creditoris in eadem re hujusmodi secundum habent, qui habet expressam hypothecam præferendam, sed tantum tacitam habent; & tandem, quando cetera sunt paræfætæ antiquior virtus regule juris jam allata, quo prior tempore potior est iure. Tandem in reliquo debito solvendis se verendum est juxta particularē locorum, si tale sit, ut iuri iuratur, non repugnat, si nullum sit, sequendum est ius commune. Ita DD. præcipiunt, & præficiunt. Valent. disp. 8. q. 26. p. 10.

63 Quædam tamen est inter Doctores, an inter debita ex dicto, & contra oportunito sit ordo fervandus in solutio. Prima opinio affirmat, & alij dicunt debita ex dicto prius esse solvendam, quorum fundamentum est, quia à majori iuria prius recendimus et, quia minor, sed maior iuria est, quia provenit ex dicto, scilicet ex commissione fuit, quanquam auctor rem alienam delicto peccati duplice peccato, scilicet, retencione rei alienæ, & iniuria facta proximo ergo &c. Ita Medina dicit, q. 1. dub. 5. qui citat D. Bonaventuram, & D. Thomam opic. 73. cap. 18. Alii est contra dicunt debita ex dicto ex iure naturæ, quia non sunt accipendi aliena in iure dominio, ut restituantur etiam alia aliena male accepta; ergo non sunt restituenda, domino invito, quia illi ex contractu debiti, ut solvantur debita ex iure, nam non restituere accepta ex contractu, ut restituantur accepta furto, poniunt est, si accipiunt aliena, ut restituantur ablatæ, Ita Caietanus, Navarus, & alii.

64 Opposita sententia nullum ordinem in foro conscientia servandum esse, sive debita sint ex contractu iusto onero, sive ex dicto contractu, & ratio est, quia neutrum ex his debitis ex iure naturæ, aut positivo præter alteri, sed prius satisfaciendum est, qui est potior in iure, ille autem est potior in iure, qui est prior, & antiquior creditor. Unde si prius tempore furatus est Tito, quam contraxeris debitus cum Caio ex contractu iusto onero, ratio populat, ut prius satisfaciens Tito, quam Caio, & est contra si prius ex contractu debitus cum Caio contraxit, quam furatus sis rem Tito, prius Caio restituere debet, quam Tito. Nec ratio allata primo dicendi modo urgat, quia si quis furatus est Tito centum, & Caius quinquaginta, quamvis major fuerit iuria Tito illarum, non ideo eius debitum preferri debet in solutio, si Caïus est potior iure, hos est, prior, & antiquior creditor. Accidit quod major iuria absolue loquendo videtur fieri creditor ex contractu, quam ex dicto quoniam debitor ut ultra in iustitiam restringi rem alienam, etiam contra virtutem fidelitatis operatur, quia promisit in contractu solvere, & non solvit. Nec etiam urget ratio allata pro opposito dicendi modo, nam qui oppositam teneret opinionem pariter dicere posset, quod non restituere creditor ex dicto, ut restituatur creditor ex contractu perinde est ac futuri, & rapere, ut pro re aliena satisfaciatur, unde pro parte adversa idem quoque argumentum fieri posset, Ita Leflius, Vasquez, Rebello, Navarus, Clavis regia, Amicus, Steph. & S. Greg. Capensis, & alii passim.

65 Quando autem res est debita ratione iustitiae acceptio nisi restituenda est ex expensis debitoris, & in loco ubi dominus illam impossibiliatur erat, si ei ablatæ non fuisset, & ratio est, quia dominus rei ex dicto fuit, sed male fidei possessoris damnum reportare non debet, & incommode expensatum, atque ideo non solum rem sublatam restituere tenetur, sed etiam omnes illas expensas facere, quæ necessarie sunt, ut dominus in antiquam rei possessionem restituatur, quoniam ad omne id tenetur iustitiae acceptio, cujus si sit iusta causa, non solum autem ablationis rei causa iusta sit, sed omnium etiam expensarum qua nec-

Alia quedam dubia minoris momenti circa hoc punctum videlicet possunt apud Fabrium loc. cit.

66 Quinam autem ordo levigandi sit in restitutione facienda inter personas ipsas, quæ damnum intulerunt, quarum aliqui principaliiter, & aliqui minus principaliiter ad restituionem tenentur, facile deduci potest ex dictis quæst. præced. art. 1. declarando, quod ad restituitionem tenentur, etiam ut beneficiis discutit. Bonacina disp. I. de Reft. in genere quæst. 8. punct. 1. principaliter, & primo loco ad restituionem tenetur, qui rem alienam habet apud se extante formaliter, vel in equivalenti, quia res aliena extans in se, vel in effectu nullo in isto titulo retineri potest, semperque pro domino tuo clamat. Secundum loco inter cooperantes ad dannum ille principaliiter ad restituionem tenetur, qui damnum pricipit, & auctoritatem habet supra illum, cui delictum precipit, ut dominus respectu famili, patet, & pectu filii &c. & ratio est, quia pricipiens se habet, ut causa prius, quam alii debitis vel iure ratione necessitatis, quam patitur. Rursum inter debita, que ex iure oportunito, illa pro quibus res aliique per hypothecam, vel pignoris contractu obligantur præferenda, & solvenda sunt ante alia debita personalia, que nimirum secundum suum non habent pignoris, aut hy pothecæ, sed tantum actionem in personam, & ratio est, quia creditor, cui res alii obligantur per predictos contractus, prater ius personalis, quod in personali debitoris habet, habet patræcias quodammodo in re obligata, ut ex illa particulari sibi satisfaciens posset, quod si alii creditoris non habent. Quando autem plures creditoris in eadem re hujusmodi secundum habent, qui habet expressam hypothecam præferendam, sed tantum tacita habent; & tandem, quando cetera sunt paræfætæ antiquior virtus regule juris jam allata, quo prior tempore potior est iure. Tandem in reliquo debito solvendis se verendum est juxta particularē locorum, si tale sit, ut iuri iuratur, non repugnat, si nullum sit, sequendum est ius commune. Ita DD. præcipiunt, & præficiunt. Valent. disp. 8. q. 26. p. 10.

67 Quædam tamen est inter Doctores, an inter debita ex dicto, & contra oportunito sit ordo fervandus in solutio. Prima opinio affirmat, & alij dicunt debita ex dicto prius esse solvendam, quorum fundamentum est, quia à majori iuria prius recendimus et, quia minor, sed maior iuria est, quia provenit ex dicto, scilicet ex commissione fuit, quanquam auctor rem alienam delicto peccati duplice peccato, scilicet, retencione rei alienæ, & iniuria facta proximo ergo &c. Ita Medina dicit, q. 1. dub. 5. qui citat D. Bonaventuram, & D. Thomam opic. 73. cap. 18. Alii est contra dicunt debita ex dicto ex iure naturæ, quia non sunt accipendi aliena in iure dominio, ut restituantur etiam alia aliena male accepta; ergo non sunt restituenda, domino invito, quia illi ex contractu debiti, ut solvantur debita ex iure, nam non restituere accepta ex contractu, ut restituantur accepta furto, poniunt est, si accipiunt aliena, ut restituantur ablatæ, Ita Caietanus, Navarus, & alii.

68 Circa tertium quibus nimirum expensis facienda sit restitutio, difficultas hæc alio modo etiam proponi potest, scilicet, ut restituenda est, & iniuria facta proximo ergo &c. Ita Medina dicit, q. 1. dub. 5. qui citat D. Bonaventuram, & D. Thomam opic. 73. cap. 18. Alii est contra dicunt debita ex dicto ex iure naturæ, quia non sunt accipendi aliena in iure dominio, ut restituantur etiam alia aliena male accepta; ergo non sunt restituenda, domino invito, quia illi ex contractu debiti, ut solvantur debita ex iure, nam non restituere accepta ex contractu, ut restituantur accepta furto, poniunt est, si accipiunt aliena, ut restituantur ablatæ, Ita Caietanus, Navarus, & alii.

69 Quando autem res est debita ratione iustitiae acceptio nisi restituenda est ex expensis debitoris, & in loco ubi dominus illam impossibiliatur erat, si ei ablatæ non fuisset, & ratio est, quia dominus rei ex dicto fuit, sed male fidei possessoris damnum reportare non debet, & incommode expensatum, atque ideo non solum rem sublatam restituere tenetur, sed etiam omnes illas expensas facere, quæ necessarie sunt, ut dominus in antiquam rei possessionem restituatur, quoniam ad omne id tenetur iustitiae acceptio, cujus si sit iusta causa, non solum autem ablationis rei causa iusta sit, sed omnium etiam expensarum qua nec-

necessarie sunt, ut dominus in pristinam suæ rei possessionem restituatur, & ideo sibi damnum imputetur, qui furtum commisit. Ita Doctores omnes supradicti, qui tamen advertunt cum Scoti. l. c. quod si expensis ad restituitionem necessariæ fuerint duplo, vel triplo majora, quam res ipsa; quæ restituvi debet, tunc ex rationabilis interpretationis voluntatis domini, si nulla fuerit spes ad restituendum ob longam domini absentiam, poterit illa dari consanguineis in hereditate successuris, vel pauperibus, quia, ut inquit Doctor loc. cit. cui non potest temporis redditus reddiri, spirituitalis, redditio autem spirituitalis sit maxime reddendo pauperibus pro illo. Sed quamvis idem sentiat etiam D. Thomas 2. 2. q. 62. art. 5. 3. Cajetanus tamen Soto, Azorius, & quidam alii Thomistæ absolute afferunt restituendum esse faciendum expensis suis, quæcumque illa sit necessaria; etiam magiores sunt, quam res ipsa valeat, & ratio eorum est, quia possessor male fidei sibi impunitate debet, quod hujusmodi expensis facere cogatur, sicut enim dominus rei damnificatus debet damnum pati ex hoc, quod impensis in mittendo rem sibi magiores sunt, quam res ipsa valeat; additum tamen expensis subvari potest, quas dominus se ipsum alibi in portando illum ex domicilio in dominium, vel ex uno loco in alio.

70 Hoc tamen bene relicitur a Fabio nostro disp. 5. cit. c. 4. n. 143. ut irrationaliter proficiat; ex hoc enim sequeretur, vel omnino, vel saltem ad tempus, ita actus restituendi sine peccato differi possit, quæ hic breviter sunt examinanda, & explicanda cum Scoti 4. c. ubi circa finem articuli quatuor vel quinque causas praefit, enumerat, in quibus debitor licet potest restituendum differre, ut insinuat est art. præced. n. 60. & modo ex professio declarandum est, ac etiam Faber advertit disp. 5. o. c. cap. n. 169. Primus casus est, quando actualis restitutio efficit in prædictum Reipublica, vel ipsius damnificati, quod Doctores passim vulgari exemplo declarare solent illius, qui apud aliquem gladium, & armis sui depositum, & postea factus infans ea repetit, ut aliquem occidat, aut ledat, nam in tali casu depositarius non tenuerit, nec debet restituere, sed restituendum differre. Ratio autem, cur differi possit restitutio, quando creditur allatura grave damnum alteri, vel etiam ipsi creditori, et quia creditor in huic modi misere cunctis autem effundit, quod plane nemo cordatus afferret, quia dominus in tali casu præsumit non potest rationabiliter velire, ut cum talis, & tanto proximi damno hec pecunia redatur; licet enim ex justitia Caius centum illos aureos Mviro restituere tenetur, & adhuc tamen praecipua justitia non obligat cum tanto debitor detrimento, sicut res obligat cum periculo amissionis famæ, vel vite; & charitate invenientur, quia proximum diligere tenetur, non patitur, ut dominus pro tam modico damno velit tam magnum proximi detrimentum. Ex qua doctrina occurrit etiam Faber ratione Cajetani, quia dominus et, vel damnificatus tantum debitoris damnum pro tam prædicto utili suo licite velire nequit, & ideo debitor tunc in vivo domino rem eum detinere non præsumit neque justitia præceptum in tali casu eum ad restituendum obligat cum tanto detrimento, et, enim restitutio cum maximum a creditore, & debitoris in qualitate, atque ideo in tali casu facienda est restitutio spirituitalis pauperibus rem diffundendo, vel in aliquod plenum opus erogando, ut docent D. Thomas, & Scottus loc. cit. hoc item docet Bonacina cum pluribus aliis apud Bonacinan disp. I. de Reft. q. 1. p. 16. un. n. subi. dicit debitor non tenuerit restituendum, quando longe majoris expensis sunt facienda, quam res ipsa valeat, quia restitutio non tenuerit, ut servetur æqualitas, magna autem efficit inæqualitas, si debitor restituere cogatur cum longe majoribus expensis, quam res ipsa valeat, nec dominus præsumit rationabiliter velire cum tanto debitoris gravamine, sed restituendum fieri, unde in tali casu potest restituendum differre, donec illam absoeu tanto detrimento facere valeat. Quod si specie defitutus credens ne nunquam posse absque tanto detrimendo restituendum facere, at praefatus Autor debet rem restituendum obnoxiam in pauperes, vel in alia opera pia rogarere pro anima illius, ad quæ res pertinent, quia haec conferunt rationabilis dominii voluntas, pro quo dicendi modo, tamen probabilitas citat Clavem regiam, Salonium, Arragonium, Leflius, Molinam, Filiicum, & alios.

71 Secundus quando obligatio restituendi ostendit ex contractu, diversimodo solvenda est, quæstio juxta diversam contratu naturam. Unde res, quæ ex deposito debentur, si nulla depositari culpa interveniat, restituendum est ex expensis depositari, & in loco, ubi depositari etiam custodiatur, accepit, ut habeatur L. cit. Si in Alia ff. depositi, & ratio est, quia cum depositum sit in foliis depositorum commodum, ipsius tantum expensis, & non depositari restituendum erit, si quidem contractus depositi solum obligat, ut depositum bona fide custodiatur, non vero ut aliquid ad illud restituendum expendatur; & contra verò commodatum restituendum est ex expensis foliis commodatarii, si aliquid quod tamem restituendum facienda est, ut neceſſaria est, & ratio est, quia cum commodatum sit in foliis commodatarii utilitatem, ipsius expensis, non autem commodatum restituendum est juxta regulam iustitiae, qui sentit commodum, pariter, & incommodum sentire debet. Restitui etiam debet commodatum in loco, ubi accipitur, unde si dominus alio migravit, non tenetur commodatarius suis expensis to transmittere, sed illud solūm in eo loco configurare, ubi ipse accipit, & idem est di-

gis

g's velle famam, & honorem proximi, quam suum tempora-
le commodum, bona liquide in superioris ordinis bonis inferio-
ris ordinis sunt preferenda; fama autem, & honor sunt bona
superioris ordinis, bona vero fortuna inferioris. Inuit tamen
Doctor tale periculum, jactura bonorum debere esse notable,
ut etiam advertit Bonacina cum alio loc. cit. unde si debitor si-
ne notable jactura bonorum superioris ordinis restituere potest
ad restitutionem tenetur, nec ab excusat, quia dominus
latus in tali casu circa dilatationem rationabiliter in-
venit censetur; unde infamus v.g. ob aliquam furtam preceden-
tia tenetur ad restitutionem damnum alteri illati per aliud fur-
tum subsequens, etiam si hoc posterius occultum est, & quantu-
m periculum infamia restituendo subeat; in tali enim casu
notabilem infamiam pati non videtur, cum iam famam am-
serit ob alia furtam precedentia nota. Et contra Verò foemina ho-
nesta, quae filium ex adulterio sivecepit, huiusmodi adulterium
manifestare non tenetur ad impediri dilatum damnum filiorum
legitimorum, si extali manifestatio viri, vel fama pericu-
lum incurrit, quamvis etiam sciret coniugem hereditatem inter
filium spurius, & legitimos & quis portionibus dividendam
esse, nam haeres inter bona inferioris ordinis recensetur,
fama vero, & vita inter bona superioris ordinis, quae pro
bonis ordinis inferioris non sunt periculo expensa. Addit tam
Doctor sub lit. FF, magis hunc casum declarando, quod qui
non potest per scipium restituere absque detimento famae, vel
corporis, restitutio facere debet per Confessarium, vel
per alium virtutem fidem, si hoc modo restituendo periculum
famae, vel vita non adit, tunc enim rationes differendi solu-
tione censent, & restitutio praeceptum urget ad sati-
ciendum creditori obligans, & ad sumenda media ad hoc nec-
cessaria, & ita cum Scoto discutit Bonac. l.c. cum aliis supraci-
tatis. Faber ex nostris l.c. & Art. a. 4.

22 Affirmant tamen nonnulli bona fortuna aliquando resti-
tuenda esse cum detimento famae, aut vita, & similiter bo-
num famae aliquando restituenda esse cum danno vita, ni-
mum quando esset magna summa restituenda, vel aliquis
nobilis personae fama cum detimento vita hominis privata, &
ignobilis, quia fieri potest, inquit, ut bonum inferioris ordinis
ad eo in suo genere crevit, ut supererit bonum ordinis superio-
ris, scit in bonis fortunis multitudine argenti extimationem
minoris quantitatis auri supereret potest, licet hoc in suo gene-
re, & ordine majus sit bonum. Unde dicunt, dilatationem il-
lam bonorum in tres ordines, in quorum primo sunt bona vita,
in secundo fama, & honor; in tertio pecunia, & alia fortuna
bona, est fit amittenda; quia ex natura rei delimitur, in re-
bus tamen moralibus non ita extendi debere, ut regula genera-
lis esse debat, quod non rem inferioris ordinis restituere de-
beat cum detimento rei superioris ordinis, ita quod cum fama
sit ordinis Superioris, nemus tenetur pecuniam ablatam resti-
tuere, quae est ordinis inferioris, cum illius detimento, quo-
niam magna res pecuniarum plus valit, & estimatur, quam ex-
igua fama, sicut licet aurum ex suo genere sit longe pretiosius
plumbi, tamen virginis pondera plumbi adhuc plus estimatur
quam unus gradus auri, & ideo qui maxima pecunia quanti-
tatem surripuit, si alteri restituere nequeat, quam cum propria
fama surripuit, adhuc restituere tenetur, maximè quando
damnum creditori est grave. Ita Adrian. in 4. de Ref. q. i. Ma-
jor. a.d. 15. q. 17. Soto l. 4. de Jult. & Jure q. 6.a.3. & quidam alii.

173 Sententia tamen Scoti communior est, ac probabilior,
bona faciliter, inferioris ordinis non esse necessariò restituenda
cum detimento notabilis bonorum ordinis superioris, ac proin-
de bona fortuna non esse necessariò restituenda cum notabili
infamia, fama cum detimento vita, nec cum gravi illius
periculo. Ratio est, quia nullus tenetur ad restitutionem cum
majori detimento suo, quod ex restituzione sequatur, ut etiam
tentant Adversari, & magis constituit ex mox dicendis in cau-
se sequenti; sed dilatamentum in bonis ordinis superioris semper
majus est, quam dilatamentum in bonis ordinis inferioris, qui
dilatamentum in majori aliquo boni semper est majus detri-
mentum, quam in minori, quod autem honor, & fama majus
sunt bonum, quam divitiae, & thesauri patet ex Proverb. 22. m-
lius est nomen bonum, quam divitiae multe, & idem habetur Eccl. 3. & Arist. ipse 4. Ethic. ait honorem esse maximum bonorum
externorum, ergo dimum in fama, & honore majus est,
quam dimum divitiarum, & dimum vita, quam dimum in aliis,
nullus enim bonum temporalis potest vita equivalere, ac proinde
in bonis ordinis superiori non sunt cum notabili fama detimento, neque cum detimento vita; & quidem in cau-
se particulari adulteria superius a latto, quando alia
via non potest dimum impedi, non teneri se infamare docet
Innocent. in c. de penit. & remiss. ubi aut non esse denegandam
penitentiam fecim, que ut impedit dimum auferenda

76 Quando vero dimum, quod sequitur ex restituzione,
est notabiliter majus, quam dimum, quod creditori sequitur
ex tali dilatatione, tunc ratione talis incommodi restitutio licet
differi potest. Ita Doctores allegati cum Scoto loc. c. Ratio est
qua restitutio facienda est, ut servetur aequalitas, hac autem
servari non videtur si debitor cogatur ad restitucionem facien-
dam cum tanto suo incommmodo, & longe majori, quam sit
creditoris incommodum; tum quia in tali casu creditor conse-
tur irrationabiliter invitatus, si ob dimum debitoris longe ma-
jus proprio dilatatione concedere posset. Constatque, quia
si habens rem alienam teneretur cum quantumcumque dimum
suo restituere domino, sequeretur, ut arguit Faber loco ci-
tato, quod qui fraude decipitur Venetiis mercatorum dicti-
mum valore decem aureorum; qui postea cum tota familia sua

in Indianam migrasset ibi commemoratus, illos decem aureos in
Indianam mittere tenetur, etiamque missio sumptus est, au-
reorum mille, quod planè justitia ipsa abhorret, & ex quatas
qua in hac satisfactione maxima in e qualitate est, & minimum
detrementum ex parte creditoris, ut dictum est art. preced.
num. & ac proinde prudenter ait Doctor tunc restitucionem li-
cite differi posse, quando restitutio in magnum debitoris de-
trumentum refutaret, & parvum, vel nullum creditoris com-
modum; unde quando quis tenetur ad restitucionem alicuius summae,
& proper defecit emporum res suas commode de ven-
dere nequit, tunc licet restitucionem differre potest, quoque
melior occasio occurrit vendendi bona sua tanto detrimen-
to. Addune tamen aliqui pro majori conscientia assecuratione,
quod quando creditor ex tali dilatatione aliquid dannum patitur
minus devenit dominus in eam extremam necessitatem, debet reddi
domino duplice iure, quia iure politico, vel humano porius erat
fons ille panis, tum quia ratione extremæ necessitatis illum in-
vadente jure naturæ iterum factus est fons. Si vero prius deve-
nit de censu, & deponit devenienti in eamdem necessitatem
restitutio habendam eis rationem predicti danni, ut re-
ficiatur, cum enim creditor in tali casu ob majorem debito-
rem solutionem habendam eis rationem predicti danni, ius habet ut tempore so-
lutionis etiam dimum illud refaciatur.

77 Ex qua doctrina solvitur quæstionem illud, an quis reli-
tire tenetur cum gravi jactura sui honorifici status, qui sine
divitiis conservari non potest, & respondetur est cum dilatatione,
quod si talis status sit via indirecta acquitus, v.g. per
tituras, & contractus, bona aliena est restituenda etiam
cum amissionis status acquitus, siquidem ut ajunt Cajetanus,
Azorius, Bonacina, Capensis, & alii, debitor restituto non
cadit a proprio statu, sed revertitur ad pristinum statum, quem
antea habebat, inquit tantum abest, ut restituendo a proprio sta-
tu cadat, ut potius non restituendo transeat ad alienum statum.
Si vero status honorificus alia via acquisitus fuit iusta, & licita,
& ex casuali amissione aliorum bonorum contingit, non
incommodum creditoris, in tali enim casu licet potest restitutio,
& est communis opinio Doctorum apud Bonacinam loc. cit.
affertur etiam causam sufficiens ad differendam restitucionem
eis incommode, & dimum quod debitor longe majus pati-
tur, quam patitur creditor ex tali dilatatione, quod intelligendum
est de danno in bonis fortunis, nam de danno in bonis,
corporis, & famae dictum est in casu precedentia etiam intelligendum
est de danno distincto a re ipsa restitutio, seu de danno
in rebus non debitis, nam dimum quod sicut precise in
restitutio rei debitis, non est dimum in propriis bonis
sed est restituere, quod alteri debetur, ut idem Bonacina ad-
vertit loc. c. cum Valentia, Lessio, Salonio, Aragonio, & aliis
unde non reputatur dimum sufficiens, quod quis multum
debens caret magna pecunia summa, si debitum reddat, aut
magno lucro, quod ex ea acquirebitur potest. Quoniam igitur
non quodlibet incommode est ratio sufficiens differendi solu-
tionem, ad declarandum, quando proper hanca causa com-
mitti, vel differri possit solutio, & restitutio, & quando non,
hac regula a Doctoribus assignata soler, & a Scoto loc. cit. in-
finiatur. Quod quando in omnibus restitucionis creditoris fe-
citur tantum dimum, quantum ex restitutio sequitur debi-
tor, non obstante talis danno facienda est restitutio, unde
debitor solutionem differre nequit, quando dimum, quod
ipse patitur restituendo, ex aequali danno, quod patitur cre-
ditor ex tali dilatatione & ratio est, quia iustitia populi, ut ex-
teris paribus res potius serviat illi, cui debetur, quam alteri,
qua cum aequali danno potior est conditio creditoris, supra
eum jus habentis. Ita Cajetanus, Navarrus, Valentia, Ma-
linia, Azorius, Bannes, Clavis regia, Saloni, Aragonius,
Fillius, Vaquez, Cardinal, de Lugo, Capensis, & aliis

78 Denique si causa ex causula a restitutio est dimum gra-
ve, quod in bonis fortunis debitor incurrit, ut declaratur
est, tanto magis a restitutio quis excusat, si fieri nequeat
ab ipso pericolo salutis animæ, vel suorum, ut v.g. si non
posse ab ipso peccato, ut sit periculum, ne uxori, aut filio se
prostitutum, vel ne filio de latrociniis, aut ne ipse per im-
patientiam in delaperditionem incidat, ut notat idem Bonac. l.c.
Leffio, Molina, Fillius, & aliis. Ratio est, quia quilibet ma-
gister tenetur animæ, & suorum consilere, quam debita sol-
vere, cum illas sint bona supremi ordinis, debet tamen hoc per-
ficulam esse notabiliter non suppetat alia commoda ratio illud
evitandi, nisi solutionem debitor differend. Et hoc tamen
intelligendum est non solum quando debitor est ex contractu
sed etiam quando ex delicto, quia etiæ creditor non tenetur
ex iustitia dilatatione concedere, quando debitor est ex delicto
v.g. furto, teneat tamen ex iustitate, & charitate: ex quo
enim est, ut creditor dilatatione restitutio permittat, que
grave dimum debitori suo afferat, cum id sine suo notabiliter
incommode facere possit. Ita etiam Bonacina l.c. cum pluribus
alii apud ipsos citatis, & Aretinus ex nostris l.c. art. 2.

79 Quartus casus est, quando quis impotens redditus ad re-
stitutio ob extremam inopiam, & necessitatem, hæc enim
in omnibus sententia excusat a restitutio, siquidem in extre-
ma necessitate omnia sunt communia, ex quibus unusquisque
licite sibi applicare potest, quantum ad suum, suorumque, ac
proximi necessitatem sublevandam, ac vitam conservandam
necessarium fuerit; cum enim hæc omnia ad hominem vitam
sublevandam sunt condita a Deo, & dominiorum divisio folio
jure gentium sit introducta, ut patet ex dictis dis. 3. q. a. a. 2.
non potest hæc divisio introduci in vita humanae prejudicium,
propter quam hæc à Deo sunt condita, cum Ius gentium iuri
naturali praividicatur nequeat. Duplex autem difficultas in hoc

puncto occurrit. Una est, an qui rem alienam in extrema ne-
cessitate consumpsit, ad restitutio tenetur necessitate translatæ.
Altera est, an debitor, non obstante necessitate illa
restitutio tenetur, quando creditor in e qualitate etiam necessitate
veratur. Pro quoque difficultatum solutione Doctor in solu-
tione, ad quintum principale cum distinctione procedit, & in-
quit, quod si detentor alieni v.g. panis est in extrema necessitate
debet, dominus vero panis est extra talen necessitatem, ille ad re-
stitutionem non tenetur, quia in tali casu res illa a fit detinens
iure poli, sed naturæ, siquidem de lege naturæ cuicunque con-
cessum est, ut in extrema necessitate constitutus sibi provideat
de necessariis ad vitam sublevandam. Si vero uterque in extre-
mam incidet necessitate, adhuc distinguendum est, si prius
devenit dominus in eam extremam necessitatem, debet reddi
domino duplice iure, quia iure politico, vel humano porius erat
fons ille panis, tum quia ratione extremæ necessitatis illum in-
vadente jure naturæ iterum factus est fons. Si vero prius deve-
nit de censu, & deponit devenienti in eamdem necessitatem
restitutio habendam eis rationem predicti danni, & per
consequens nec aler coepit aliquando habere illius rei dominium,
ideoque ad restitutio tenetur.

79 Deinde inferioris descendens ad solutionem prioris diffi-
cultatis, an extremitate indigens ad pinguiorem fortunam redactus
ad restitutio tenetur, item Doctor cum dilatatione pro-
cedit, & inquit, quod vel debitor rem consumptam in extre-
ma necessitate v.g. paucem accepte ante necessitatem vel in ipsa ne-
cessitate si primo modo, aut teneri ad restitutio
cum maiori danno ex causa creditori patiatur ex dilatatione
restitutio, & ille cui restitutio fieri debet, ad servandum rectam
rationem magis debet, quod videtur magnum incommo-
dum proximi restitutio, quam modicum, vel nullum si in
commode ex modica dilatatione. Quæ doctrina, ut sit Cas-
pensis de Refit. dis. 1. lect. 13. notanda est pro multis nobilis-
bus, qui in vano sumptus bona sua consumunt, & a debitorum
solutione exculpi volunt dientes si habere necessariam ad
congruam sibi status confirmationem & sui dignitatis debitum,
qui abolivendi non sunt, nisi ab haui vanitatibus abstineant, &
propositum mutent diminuendo victimam, & vestimentum sui, &
familia, & filiarum dotem minuendo, ut paulatim resti-
tuere possint, si enim recta ratio distare videat, ne credito-
runt patiatur detrimentum, ut notat Barnes, Arragonius,
Leffio, Valentia, Bonacina, & alii passim ex Scoto lit.
Hh. Denique si causa ex causula a restitutio est dimum gra-
ve, qui ob solam fuit confopita, & suspensa usque ad statum pin-
guiorum fortunæ, pro quo adducit Doctor regulam illam extra
de solutionibus cap. Odeardus, qua dicitur, quod actio creditori
per inopiam debitoris non exprimat, sed sifopitur, & ideo cum
ad pinguiorem fortunam pervenire, ad restitutio tenetur.
Si vero debitor rem accepit in ipsa necessitate, non tenetur ea
transacta ad restitutio, modo res consumpta fuerit in ipsa
necessitate, & post necessitatem non extet, & ratio est, quia
non tenetur ratione rei accepta, cum res ipsa necessitate sit con-
sumpta, ut supponitur, & ea transacta non extet; nec ratio
ne iniuste acceptio, quia res accepta in extrema necessitate
communis censetur, id est licet accipere potest, ut proprie-
tates subveniant; consulit autem dictum est ad restitutio-
nem non teneri, modo res in ipsa necessitate consumpta fuerit
in extrema necessitate, & post necessitatem non extet, si quidem ea transacta adhuc ex-
istet, ad restitutio tenetur. Unde alienum equum accipiens
ut manus inimicorum evadat, & alio modo vitam propriam à
manibus illorum tueri non poterat, postquam inimicorum manus evadat,
& periculum ausigit, ad restitutio tenetur.

80 Verum quavis Doctores huic doctrinæ Scotistæ sub-
scribent quoad solutionem prioris difficultatis, tamé quod solu-
tio posterioris, quando censetur debitor & creditor fundi-
mentum in e qualitate etiam necessitate debitor differend. Et hoc tamen
intelligendum est non solum quando debitor est ex contractu
sed etiam quando ex delicto, quia etiæ creditor non tenetur
ex iustitia dilatatione concedere, quando debitor est ex delicto
v.g. furto, teneat tamen ex iustitate, & charitate: ex quo
enim est, ut creditor dilatatione restitutio permittat, que
grave dimum debitori suo afferat, cum id sine suo notabiliter
incommode facere possit. Ita etiam Bonacina l.c. cum pluribus
alii passim cum Scoto loco citat.

81 Confirmatur, quia in e qualitate necessitate potior est conditio
possidentis, at in hoc casu decimus rem est illius possessor; er-
go ius faverit magis decimus, quam domino. Denique ex ordine
charitatis, & iure naturæ quilibet tenetur seipsum magis dili-
gere, quam proximum; ergo magis conservare tenetur vitam

156 Disputatio VII. De Restitutione in Communi.

suam corporalem, quām proximā, arque itā rem illam simpliciter sibi necessariam debet magis sibi restituere, quam alteri dare, etiam si inter illius dominus esset. Ita Cajet. Soto, Lessius, Azorius, Bonac. Amicus, Seph. à S. Greg. & alii plures.

81 Sed Scotti sententiam oppositum docentis non solum Faber, & Hispanus, ac exteris Scottis acriter defendent, sed etiam Vasquez, Cardin. de Lugo, & plures alii, quia sūr numquam potuit illius rei dominium accquirere, aut dominum sui dominio private, etenim extrema necessitas non dat ius usurpari re alienam, & sibi appropriandi, quando ex dominus est jam in eam qualis necessitas constitutus, si ergo dominus prior jam illi re extremitate indigebat, quando sūr etiam capi illa egeret non potuit titulum necessestā rem illam ex dominio prioris dominii exegere, ut optimè inflas Card. de Lugo disp. 21. sect. 1.

Confirmatur quia ut arguit Faber disp. 50 cap. 7. nn. 23. et ex Scotti doctrina jam allata, præter iuris natura, quo creditor, & debitor sunt aequales pro illo instanti, non in extremam necessitatem devinentur, creditor habet prærogationem ratione juris gentium & domini prioris, quod habebat, & per eventum extremam necessitatis illud non amisit, sed acquirit, & in eo confirmatur ex iure natura, sicut acquirent detinens, nisi ipse creditor jam illum præhabebat, & per extremam necessitatem in eo confirmatur, ergo nulla ratio suadere potest, quod creditor ab illo jure cadere debeat, & detinens ius natura in eam rem acquirere, siquidem iam in iure natura sunt aequales, & deinde creditor ratione prioris domini debitorum superat, ac proinde detinens esse non debet conditionis, quām detinens, in ius ius magis in ea rem habere. Tamen posse non facit rem esse alterius, nisi quis fundatur in ius iustitiae titulus; sed non fundatur illa possessio in casu posito, nisi in ablatione ius iusta per sursum, aut violentiam; ergo &c. probatur minor cum Hispano in Comment. loc. cit. num. 192. Non enim dici potest fundari in necessitate extrema, quia facit rem esse possidentis, quia necessitas possidentis in casu posito non magis justificat possessionem detinens, quam necessitas domini similis, & aequalis justificat, quod habet in eam ipsam; ergo necessitas possidentis concurrente pari necessitate domini non justificat possessionem in prejudicium domini in eadem necessitate existentes.

82 Ex hoc patet fundamentum prioris sententie; ipsa enim potius supponit falsum, nempe rem illam fieri alterius occupantis, quia in ea posito ius iusta occupat, cum simili concurrente domini, & detentor in eam necessitate nec esset tenet, nisi possidentis alterius non præjudicaret, & iuri quod in eam ipsam habet, quamvis clavis solitus possidentis præjudicaret, & ratio est, quia si dominus ex propria necessitate confirmatur, ut supra dictum est; & quando idicetur, iure natura omnia esse communia, hoc est verum ex parte paribus; at in ea posito est manifesta disparitas, & creditor habet eaque ius in re sua ex lege natura, sicut debitor cum ambo in eadem necessitate veretur, & non ius habebat in eadem re iure gentium, atque ita habet idem ius natura, quod detinens, & ulterius ex iure gentium illud idem dominum habet, quod per ius natura non collitur, sed potius confirmatur, atque ideo maius ius habet, quam detinens, qui prouideat in tali casu iniuste rem alienam detinet.

At Confirmatur, maior est vera in dubio, quando nimil ignoratur, quinam duorum maius ius habet in re, de qua contendit, nam in tali causa potest est conditio possidentis; & in ea sufficiens excludat eam refutare, quia qui certis bonis, celestes esse impotens ad satisfaciendū debitis excepit, post celestionem, impotens autem a restitutione excusat. Ex quo sequitur celestem bonorum non excusat in foro conscientiae, nisi ratione necessitatis, & impotencie, ut nota Navarrus cap. 17. immo non magis excusat, quamvis necessitas in iusto titulo non fundatur, ut patet ex dictis. Ad ultimum respondet Doctor ipse, assumptum intelligentem effe de iusta defensione vita corporalis, & a vita eternam ordinata, non autem iniuste, unde hac ratione magis debet larvo suspendum sustinere, quam occidere supponentem, ut mortem evadat, quia conferatio vita est iniusta, conferatio autem vita suspensus est iusta, in ea autem posito conservatio vita de detinens rem alienam est iniusta, cum iniuste eam possidat, conservatio autem vita domini est iusta, quia dominus ius habet, & dominum super illam rem, non autem detentor.

ARTICULUS TERTIUS.

De causa iusta in restituitione excusantibus.

83 **A**lia qualiter præterea causa assignari solet ultra regulas artic. preced. a restituitione excusantibus, vel in eorum, vel in parum, vel omnino, vel ad tempus, de quibus hic breviter agemus. Prima causa excusans est ignorantia probabilis, seu invincibilis facti, vel iuris quod res sit aliena; et autem in proposito ignorancia probabilis facti, si quis v.g.

rem alienam bona sibi per hereditatem acquisivisset, ignorans vero probabilis iuris est, quando ius effe obsecrum, & controversum de aliquo contractu, aut quando virtus scientia, & conscientia prædicti alicui confundant, quod ad restituitionem non tenetur; contraria vero ignorantia crassi facti effe illa, quia quis emeret a pauperi, & mendico vas argenteum, vel quid aliud pretiosum, aut a militi calceum, vel pacem, quia credere debuit, vel latente dubitate, per fortunam, & rapinam ab his vendentibus sublata fuisse, ignorancia vero crassi iuris est ignorancia iuris clari, qualis est illa, qua quis ignoraret non esse in eum emere rem fuit sublatam; ignorancia ergo invincibilis, seu probabilis iuris, vel facti, quando manet a restituitione excusat, sic etiam effe causa sufficientis non restituendi dubium aquale pro parte equalis, quod possidentis habet, quod res sūt sua, vel alterius potest adhiberi ad diligenter ad indagandum, in diu enim melior est conditio possidentis. Ita Arctinus ex nostris loco citato art. 2. plures alii citant.

84 Secunda causa est creditoris remissio, & debiti condonatio, quia remissio, & condonatio restituitione aequivalent, siquidem restituitione facienda est, ne creditoris iniuria hasc est creditori condonari, & remittenti debito nulla sit iniuria, cum scienti, & volenti iniuria non fiat; ergo &c. Ut autem remissio sit validia, nonnulli communiter Doctores, tres habere debent conditions, quarum prima est, ut sit liberis facta abfue illa mens coactione, & fraudis, vel dolis extorsione; idcirco si creditor falsa representatione deceptus paupertas, vel necessitatis debitorum remittat, tunc remissio non est validia, quia enim ex meo, & negligenter sicut possidentis sunt plene voluntaria, sicut effe gratia debiti remissio, & quia ratione invalida etiam est partialis remissio debiti a creditori facta ab metu amittendi totum creditum, & ob culpam aliquam, vel fraudem debitoris. Altera conditio est, ut talis remissio non sit a iure prohibita, nam remissio a iure impedita non est valida, idcirco sicut furiosus, & pupillus donare non possunt, ita neque remittere, siquidem graviori debiti remissio recipi etiam quodam donatio, ac proinde illa ad valorem remissionis sunt necessaria, quia ad veram donationem requiruntur. Ultima conditio est, ut qui remittit, potest remittendi habeat, unde non valet remissio facta a prodigo curatore habente, vel a pupillo habente tutorem, nec debita pars, ant mariti validi sublata a filio familiari, & ab uxori remitti, quia sicut potestrem non habent. Et sicut dilatatio restituitionis a creditori facta excusat a restituitione statim facienda ita remissio excusat ne unquam debitor solvat, sicut enim potest creditor ius suum alteri dare, si pariter potest debitori cedere, & donare. Neque ad id requiritur, ut debitor animum restituiri habeat, & pecuniam paratam ad restituendum, ut aliqui volunt, quia ex hoc non sequeatur debitorum non esse per remissionem excidendum, inquit quamvis debitorum animus haberet nunquam restituendum, licet peccaret, adhuc remissio valida effe. Ita Cajetanus, Azorius, Navarrus, Sanchez, Soto, Valencia, Bonacina, Amicus, & alii plures.

85 Tertia causa est celio bonorum, quae fit quandoquis factetur non posse debita in integrum solvere, & id tradit bonis, si enim debito centuo Cajo, & Caju ex meis bonis tantum sibi fumar loco debet, ego liber a restituitione, hoc iugiter modo compensatio a creditori facta est causa sufficienter excusans debitorum a restituitione, quia facta tali compensatione debitorum nihil amplius retinet invito domino. Ut autem haec compensatio licet, & sine iniustitia fiat a creditori, aliquid conditio fuit servanda, ut communiter Doctores advertunt. Prima est, ut alter commode non possit res a creditori recuperari per Judicem, aut per petitionem debitorum factam, v. g. quia si petatur a debitor, negabatur, vel si petatur per iustitiam nihil obtinebat creditor, quia non habet sufficientem probationem, vel ob aliam causam, vel non nisi abque notabilis molestia, & expensis, vel inimicitia, tunc enim occulta compensatione uti potest, quia non alia via rem sibi debitan recuperare potest, secus si comode, & per viam iuris eam obtineri possit, quia tunc per non est, ut sibi eam quodammodo dicat. Secunda conditio est, ut debitor sit certum, & creditor certus rem effe suam, quia si dubium sit, melior est conditio possidentis, nec ius habet spoliandi alium re, quam possidit. Tertia est, ut creditor non accipiat rem alienam apud possidorem existentem, debet enim compensatio fieri in re proprio possidetur. Quarta, ut abit periculum scandali, vel intamie, nam Judices huiusmodi compensationes, tamquam furta, punire solent; neque facile in foro externo admitti solent, quia occulte compensationes suspicionem aliquam furti parunt. His igitur feratis conditionibus licet fieri potest compensatio, quia nulli sit iuris, & servatur iustitia, cuius munus est pars ad aquilatatem reducere, quod si aliqua ex conditionibus allatis, viol-

Quæstio III. Articulus III.

157

Affirmant Bonacina, Lessius, Fillius, & alii, quia per huiusmodi a ius ignominiosos non tollitur obligatio naturalis restituendi, cuius opinioni etiam lex citata favere videtur, in qua apertere dicitur in pinguis fortuna restituitione effe facienda. Negant aliqui quia fama, & honor sunt bona Superioris ordinis; ergo debitor qui ad satisfaciendum suorum debitorum in bonis fortuna, que sunt infimi ordinis, dedit suam famam, & honorem, tantam ignominiam, & ruborem tolerando, non debet iterum ad effectionem debitorum obligari, dum ad pinguis fortuna restituendum. Nec oblitus lex citata, quo loquitur de simplici cessione, non autem facta cum tali ignominia, & quando etiam absolute loqueretur, etiam illa ignominia supponit, falsa in foro conscientiae debitor non tenetur nisi post Judicis sententiam, ut est in omnibus aliis legibus praesertim. Ita Stephanus à S. Greg. lib. 1. c. 6. n. 25. cum aliis, quia opinionem aut efficiemur, ac iuri naturali magis conformem, ac exequitati humanae, & ego quoque ita sentio, licet opposita sit communio.

86 Quarta causa, per quam restituitionis obligatio tollitur, est praescriptionis, quod nihil aliud est, quam acquisitionis dominii rei alieni per possessionem eius certo temporis ius legibus definitum continuatum, ut dictum est disp. 3. quæst. 3. art. 2. & habetur 1. 3. ff. Usuacionibus, quod quidem acquisitionis dominii, non solum in foro externo, sed etiam in foro conscientiae viri, habet excusandū debitorum a restituitione, ut ibidem dictum est; non quavis postea certo cognoscat rem vi praescritiois acquisitionis recipi sive alienam, nihil amplius solvere tenetur, dummodo tamē praescritio illa est legitima, & habet conditiones iure requisitas, quas loc. cit. alignavimus & declaravimus, & hoc a iure sanctum fuit, & lites vitantur, & non diu, & ferè semper incerta essent rerum dominia, ut dicitur in leg. ci, quia ratione Tullius dicebat, usucaptionem esse finem solutionis, & ius in omnibus, quia nullus tenetur ad restituitionem rei, cuius dominium habet verum tamen est ut communiter Juristi, & Canonici advertunt, minoribus, locis pisis, & Ecclesiis concedi restituitionem in integrum autoritatem iudicis, & universaliter loquendo a restituitione excusat qui rem alterius acquifvit per aliquam viam dominum transferentem, nonde non solum per praescritioem, sed etiam per iudicium tolli potest restituitionis obligatio, ut suo loco dicimus. Ita Sylvester, Saloni, Lopez, Lessius, Clavis regia, Bonacina, Bannes, Molina, Calpenis, & alii plures.

87 Quinta causa, per quam restituitionis obligatio tollitur, est quando id, quod tibi debebam, solvit creditori, cui tu tantumdem debebas, & quidem quando id fit consentiente creditori, nulli dubium est debitorum omnino liberari; sola difficultas est, si inchoo, aut invito creditori id fiat, & communior, ac probabilitas opinio affirmat abolitum in foro conscientiae omnino liberari, etiam in foro contentiois non libertetur. Ratio est, quia per hujusmodi solutionem ponitur inter utrumque debitorum, & creditoris aequalitas, quia secundum nihil iure naturali manet in conscientia ad quendam; ergo &c. probatur asumptum, quia creditor, mei creditoris ex suppositione habet illa mea quicunque fiba a meo creditore debebatur, & meus creditor per solutionem a me factam liber manet a debito, quod non creditor debet. Imo addit Cardinal. de Lugo disp. 21. sect. 8. hoc non minus habere locum in foro externo, quam interno, quia si meus creditor vere debet suo creditori centum, cuic ego solo illam pecuniam summa, eo ipso quod ego illi solvo, in me transfert ius, quod ipse adversus meum creditoris habebat, quare meus creditor tunc fit debitor meus illius summae, & per consequens eo ipso debitor meum extinguetur, nec me vexare potest in foro externo, siquidem potestem a me centum, quos debebam, possim repellere statim, eo quod totidem ipso mihi debet, undecimque hoc debitor proveniret. Ad hoc tamen requiritur, quod utrumque debitorum si eisdem qualitas, ut ibidem Lugo advertit, nam si ego debeo tibi centum, & tu Joanni centum debes, sed alios creditoris habes anteriores, & privilegiatos, quibus prius solvere debes, quam Joanni, in tali causa ego non liberor licet solvan Joanni illa centum, quia per hoc Joannes solium transfert in me ius, quod ipse habebat; ipse autem non habebat ius, ut in his circumstantiis, quando tua bona omnibus non sufficiunt, solveretur ei suorum debitorum; atq; id est non ego ex iure illo in me translato excubatur a solvendo tibi, quod debebam. Alii quoque causas in hac materia agitari solent a Doctribus suis v. g. an rei debita interius a restituitione excusat; an ingrediens in Religione liber debitorum ab obligatione restituendi; & si debitor tradat rem restituendam suo creditori per alium, eo non restituente a restituitione excusat; quia complicitio cum Ponitice a restituitione excusat qui causas breviteris causa omittuntur, & apud prefatos Auctores videri possunt.

Scripsit m. 173. quiescece.

DISPU.